

№ 41-42 (817-818)

Листопад
2016 року

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

Видається
з грудня
1993 року

Подарунки спортсменам Дніпра

• У спеціалізованій дитячо-юнацькій спортивній школі олімпійського резерву № 6 з дзюдо та фехтування з'явився новий баскетбольний майданчик. Тут тренуватимуться і гримуть понад 600 учнів. Подарунок школі зробили обласна федерація дзюдо, благодійний фонд «Мироздання» та Дніпропетровська ОДА.

«Сьогодні ми відкриваємо новий баскетбольний майданчик. Ця непрересична подія свідчить: щодня інтерес до спорту зростає. Його розвитком зацікавлена не лише держава, але й небайдужі люди. Меценати інвестують у карате, каное, бадміnton... В обласній програмі розвитку спорту на наступний рік заплановано відкрити чимало нових баскетбольних майданчиків та футбольних полів. Найбільше – в районах та селах. Завдяки соціальному партнерству бізнесу та влади ми розвивамо спорт», – зазначив заступник голови облдержадміністрації Каміль Примаков.

Новенький баскетбольний майданчик, що відповідає сучасним вимогам і стандартам, звели за півтора місяці.

«Це не перший подарунок школі. Завдяки меценатам у нас сучасне футбольне поле із штучним покриттям та новий літній майданчик з тренажерами, – розповідає директор СДЮСШОР № 6 Григорій Король. – Також осучаснили спортивну залу, де відбувається безліч стартів. Тепер у нас буде й баскетбольний майданчик новітнього зразка. Тут можна не лише грати в баскетбол, але й тренуватися, проводити естафети, рухливі ігри».

• Дзюдоїстам обласного вищого училища фізкультури подарували новий автобус. Mercedes вміщує понад 20 спортсменів. Подарунок вручили представники обласної федерації дзюдо та Дніпропетровської ОДА.

«Автопарк вищого училища фізкультури збільшується. Сподіваємося, що цей подарунок мотивуватиме вас до нових спортивних вершин. Упевнений, що серед вихованців училища є й майбутні олімпійські чемпіони», – зазначив начальник управління молоді і спорту облдержадміністрації Олександр Пшеничников.

В училищі займаються 463 спортсмени, зокрема два десятки дзюдоїстів віком від 13 до 17 років. Серед них – чотири чемпіони і шість призерів України. Ще чотири вихованці заручені до національної збірної.

«Тепер подорожуватимемо всією Україною. А якщо доведеться, то й за кордон. Нещодавно повернулися із Луцька, з чемпіонату України із дзюдо. Привезли золото та три срібла. Готуємося вже до наступного року. У нас заплановані відбіркові змагання на Чемпіонати Європи та світу», – каже старший тренер відділення дзюдо училища Віктор Лисогоря.

9 листопада – День української писемності та рідної мови

Це свято запроваджено 6 листопада 1997 року за ініціативи Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т.Г. Шевченка Указом Президента України. В Указі зазначено: «Установити в Україні День української писемності та мови, який відзначати щорічно 9 листопада в день вшанування пам'яті Преподобного Нестора-Літописця».

Дніпро. У День української писемності та мови на Першому каналі Українського радіо відбувся радіодиктант національної єдності, покликаний об'єднати усіх небайдужих навколо українського слова.

Об 11 годині почалася година радіопрограма, присвячена акції: йшлося про історію радіодиктанту, його учасників, умови написання, а об 11:30 пролунав текст диктанту, який читав Олександр Авраменко, доцент Київського університету імені Б. Грінченка та автор підручників з української мови.

До акції долучився і колектив КВНЗ «ДОІППО». Спільно з ректором М.І. Романенком співробітники інституту й слухачі курсів написали радіодиктант «Україна на зламі тисячоліть».

Никополь. У стінах гімназії № 15 учні разом із педагогами-словесниками провели захід «Мова – душа народу», де йшлося, зокрема, про те, що саме мова підтримує усвідомлення національної єдності українського народу, любов до Батьківщини й пошану до себе; через мову відбувається соціалізація особистості громадянського суспільства.

Гімназисти читали поезії, відповідали на питання вікторини, згадали тих, хто був біля витоків рідної мови.

Учні гімназії взяли участь у шкільному етапі Конкурсу зnavіців української мови імені Петра Яцика. Віримо, що серед них є майбутні переможці міського, обласного, а, можливо, й всеукраїнського етапів!

9 листопада – Всеукраїнський день працівників культури та майстрів народного мистецтва

Бібліотекарі, музеїні працівники, викладачі, артисти театру, вокalisti – понад 60 працівників культури отримали державні та обласні відзнаки. Людей, які на всі сто віддаються улюбленийі справі, вітали зі святом в обласній державній адміністрації.

«Ви не лише професіонали своєї справи, але й люди з великим серцем. Ви відкривали двері перед переселенцями, давали концерти пораненим. Дякую за все, що ви робите. Від щирого серця вітаю з професійним святом і бажаю мирного неба над головою», – звернувся до працівників культури, яких у нашій області – понад 11 тисяч, заступник голови Дніпропетровської ОДА Каміль Примаков.

«Культуру потрібно розвивати в будь-якому суспільстві. Це інвестиції в людину. Чим більше ми читаемо, слухаємо, відвідуємо театри, виставки, концерти, тим краще розвивається духовно. Культура допомагає гармонійніше працювати у будь-якій професії: й інженеру, й IT-шнику, і спортсмену», – наголосила начальник управління культури, національностей і релігій облдержадміністрації Наталія Першина.

Дніпровські студенти – у ТОП-10

країнських програмістів Південно-Східної Європи

Всеукраїнська студентська олімпіада з програмування відбулася у Вінниці. За першість змагалися 43 команди, у кожній – по три учасники – переможці регіональних конкурсів: 129 хлопців та дівчат.

Дві команди Дніпропетровського національного університету ім. Олексія Гончара вибороли бронзу та потрапили до десятки кращих у Південно-Східній Європі. Це студенти факультету прикладної математики Віктор Шаравара, Владислав Бабкін, Свіген

Радченко, а також Володимир Шаравара, Андрій Селіванов, Євгенія Крицькі. Їхній тренер – доцент кафедри комп’ютерних технологій вишу Олександр Хижак.

«Боротьба була напруженою. Ми розв’язали по шість із одинадцяти задач. Задачі – не з легких, підготовлені якісно; система перевірки працювала бездоганно. Ми впоралися з вирішенням за 2,5 хвилини до завершення, однак перемогли», – поділився враженнями Євген Радченко.

Наши земляки представляти-муть Україну на першості світу з програмування, що відбудеться у травні 2017 р. у Південній Дакоті, США.

Концепція Нової української школи: підсумки громадського обговорення

У формулу Нової української школи додали елемент «нове освітнє середовище», а також зазначили в Концепції важливість психологічної підготовки вчителя. Про це розповіла Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич на засіданні Колегії МОН, яка ухвалила остаточну редакцію Концепції.

«Не може бути Нової української школи без нового освітнього середовища, яке б враховувало зміни у змісті освіти, у методиках викладання та доступі до навчання, які ми запроваджуємо. Це обов'язковий елемент, і ми дуже вдячні громадськості за доповнення», – зазначила Міністр.

Нове освітнє середовище – це сучасний простір, сукупність умов, засобів і технологій для комфорного навчання учнів і роботи вчителів. Такий освітній простір створюється не лише у навчальних закладах, але й усюди, де перебуває учень.

На базі Концепції сформульовано політичну пропозицію Уряду. Після затвердження на засіданні КМУ, вона стане одним із документів, на основі яких формуватиметься подальша стратегія дій Уряду щодо реформування середньої освіти в Україні.

Громадське обговорення також виявило, які саме теми потребують подальшої дискусії та деталізації. Таких ключових тем п'ять: педагогіка партнерства, автономія школи і вчителя, визначення результатів навчання, механізми впровадження інновацій та питання фінансування.

На Колегії МОН Лілія Гриневич представила загальні положення Концепції та нагадала, що до кінця травня будуть підготовлені нові державні стандарти для початкової школи, орієнтовані на компетентності, які мають опанувати учні після завершення кожного окремого етапу навчання. Держстандарти почнуть діяти з 2018 року, але вже у 2017-2018 навчальному році вони будуть апробовані у деяких школах України.

«Основна ідея нової школи – перехід від школи знань до школи компетентностей, які включають знання, уміння та ставлення, засновані на ціннісній платформі. Відповідно мають бути оновлені державні стандарти, сформовано новий зміст освіти, упроваджені нові методики викладання, а також змінена структура школи», – наголосила Лілія Гриневич.

Позашкільна освіта: гарантований доступ

Стаття 14 проекту Закону України «Про освіту», який був схвалений у першому читанні у Верховній Раді України, передбачає механізми захисту та підтримки позашкільній освіти. Зокрема, додано поняття «неформальна освіта», що дає можливість офіційно враховувати та визнавати компетентності, набуті за програмами позашкільній освіти.

На Форумі педагогічних працівників позашкільній освіти Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич заявила про те, що ми маємо говорити в повний голос про зобов'язання місцевої влади щодо позашкільній освіти; батьки дітей мають знати про свої права та про те, що вони можуть вимагати від місцевої влади.

На думку Міністерства, кожній дитині в Україні мають бути створені умови для розвитку її творчих здібностей і талантів, що сприятиме сталому розвитку українського суспільства.

Міністр наголосила, що зараз – після фінансової децентралізації – на місцеву владу покладено повну фінансову відповідальність за забезпечення прав українських дітей на отримання позашкільній освіти: «Я ще можу зрозуміти ситуацію, коли ухвалюють рішення, наприклад, об'єднати два заклади у з'язку зі зменшеним кількості дітей, але я не можу погодитись, коли ліквідується центр дитячої творчості і для дітей нічого не залишається. Вчинивши так, місцева влада фактично заперечує Конституцію України, тому що стаття 53 гарантує доступ не лише до середньої, вищої та професійної освіти, але й до позашкільній освіти».

Не менш важливим є питання підготовки кадрів для позашкільній освіти. Міністр наголосила, що в новій Концепції педагогічної освіти потрібно обов'язково визначити професійний стандарт для позашкільників.

Міністерство освіти і науки України направило керівникам обласних департаментів/управлінь освіти та всіх навчальних закладів України *Лист від 07.10.2016 р. № 1/9-542 «Щодо застосування державної мови»* про дотримання мовного законодавства України і використання (у викладанні та спілкуванні) у навчальних закладах державної мови.

«У робочий час у навчальних закладах з навчанням українською мовою науково-педагогічні, педагогічні працівники та інший персонал використовує українську мову, а у навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин поряд з українською мовою – також мову, якою здійснюється навчально-виховний процес у цьому закладі», – йдеється в листі.

МОН наголошує, що освітні заклади мають забезпечити підвищення рівня володіння державною мовою своїх науково-педагогічних та педагогічних працівників.

Загальноосвітнім навчальним закладам при розробці робочого навчального плану на базі Типового навчального плану (без вивчення/із вивченням мови національної меншини, з вивченням однієї чи двох іноземних мов) рекомендується враховувати інтереси учнів та їхніх батьків шляхом ознайомлення їх з проектом робочого навчального плану через веб-сайт закладу та на батьківських зборах, проведення відповідних опитувань тощо.

Осьвітнім навчальним закладам рекомендується активно заливати дітей та молодь до різноманітних навчально-виховних і культурно-просвітницьких заходів, у рамках яких погуляти з українською мовою в учнівському, студенському та педагогічному середовищах.

Мовна складова освітнього законодавства

Представники Міністерства освіти і науки України та громадські активісти знайшли порозуміння та напрацюва-

У День української писемності та мови в рамках спільногого проекту МОН та платформи ЕдЕра у відкритому доступі з'явилися методичні рекомендації, які допоможуть вчителям української мови зацікавити дітей читанням та письмом.

Новими для України технологіями роботи зі школярами поділилися директор та вчитель української мови НВК «Новопечерська школа» Києва, а також тренер Міжнародного проекту «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» Ірина Корабіч-Путко.

Наразі представлено 5 цікавих відео, які допоможуть вчителям заохотити школярів до вивчення української мови, навчити дітей формулювати власну думку та допомогти їм сформувати навички письма, використовуючи нові технології: «Щоденні 5», письмо для себе, стортелінг, RAFT та кубування.

Про техніки «Щоденні 5» та письмо для себе – розповідає вчитель української мови, заступник директора НВК «Новопечерська школа» Марина Пристанська: «Основне завдання цих методик – розвивати у дітей бажання письмово викладати власні думки.

За інформацією департаменту освіти і науки обласної державної адміністрації

ДЕРЖАВНА МОВА В ОСВІТНІХ ПРОЦЕСАХ

ли спільні тексти поправок до статті 7 законопроекту «Про освіту».

«Політика міністерства – змінити позиції української мови та розширити її застосування в усіх освітніх процесах», – наголосила Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич на зустрічі із громадськими активістами. – Я сподіваюсь, що поправки матимуть позитивне сприяння у Верховній Раді, адже вони дуже виважені».

Поправки до закону зареєстрували група депутатів із 15 осіб, іх вже підписав голова Верховної Ради України Андрій Парубій.

Пропоновані норми Закону України «Про освіту»

Стаття 7. Мова освіти

1. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова.

Держава забезпечує кожному громадянинові України право отримати освіту державною мовою у державних і комунальних закладах на всіх рівнях: дошкільної, загальної середньої, професійної, позашкільної та вищої освіти.

Особи, що належать до національних меншин і корінніх народів, мають право на навчання рідною мовою поряд з українською мовою у державних і комунальних закладах дошкільної і загальної середньої освіти у місцях компактного проживання таких осіб.

Особи, що належать до національних меншин і корінніх народів, мають право на вивчення рідної мови у державних і комунальних закладах дошкільної і загальної середньої освіти або через національно-культурні товариства.

Приватні здобувачі професійної та вищої освіти здійснюють можливості для вивчення ними мови національної меншини як дисципліни в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням цієї мови.

6. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

2. Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані:

привчати здобувачів освіти до засвоєння мови, поваги до Конституції та законів України, державного устрою та територіальної цілісності України, державної мови та державних символів.

3. Держава сприяє вивчення мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови у державних і комунальних закладах освіти.

4. Заклади освіти відповідно до освітньої програми можуть здійснювати освітній процес двома та більше мовами – державною мовою, а також однією або кількома офіційними мовами Європейського Союзу.

5. За бажанням здобувачів професійної та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови національної меншини як дисципліни в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням цієї мови.

6. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

Стаття 54. Права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників

2. Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані:

привчати здобувачів освіти до засвоєння мови, поваги до Конституції та законів України, державного устрою та територіальної цілісності України, державної мови та державних символів.

3. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

4. Заклади освіти відповідно до освітньої програми можуть здійснювати освітній процес двома та більше мовами – державною мовою, а також однією або кількома офіційними мовами Європейського Союзу.

5. За бажанням здобувачів професійної та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови національної меншини як дисципліни в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням цієї мови.

6. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

7. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

8. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

9. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

10. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

11. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

12. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

13. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

14. Держава сприяє створенн

ФАКУЛЬТЕТ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ.

НАМ 10 РОКІВ

Інструментом оцінювання якості освіти може стати освітній моніторинг як інформаційна база системи управління галузю, основа підготовки та ухвалення управлінських рішень на всіх рівнях – від національного до інституційного.

Варто зазначити, що у вітчизняній практиці проблеми моніторингу донедавна не мали достатньої уваги. Ще й сьогодні цілісна, національна система моніторингу якості освіти на всіх її рівнях (дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна освіта), яка б системно, на основі програмно-цільового підходу вивчала й аналізувала різні аспекти функціонування і розвитку освіти в цілому та окремих її елементів, не вибудувана, але перші кроки в цьому напрямку вже здійснені: створюється законодавча база, впроваджується зовнішнє незалежне тестування, триває пошук інноваційних технологій для ефективного проведення моніторингових процедур. Україна з 2007 року офіційно стала учасником міжнародних порівняльних досліджень; з 1999 року проводить національні моніторинги; у складі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти функціонують відділи, центри моніторингу тощо.

Науково-методична лабораторія моніторингу якості освіти та зовнішнього оцінювання як структурний підрозділ ДОІППО розпочала свою роботу з грудня 2006 року. Змістом діяльності лабораторії є методичне забезпечення процесу проведення досліджень, оприлюднення результатів, прогнозування на їхній основі тенденцій розвитку освітньої галузі регіону, а також інформаційно-методичний супровід зовнішнього тестування. У цього напрямку лабораторія плідно співпрацює з Дніпропетровським регіональним центром оцінювання якості освіти.

Із 2003 року в Україні, а з 2006 року і на Дніпропетровщині активно впроваджується новий підхід до визначення рівня знань випускників системи загальної середньої освіти – **зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО)**, яке організовує та проводить Український центр оцінювання якості освіти зі своїми регіональними представництвами, а **інформаційно-методичний супровід серед педагогів області** здійснюють **працівники лабораторії моніторингу**. Щорічно співробітники лабораторії обговорюють результати та аналізують підсумки проведення зовнішнього незалежного тестування; проводять зустрічі слухачів курсів із працівниками Дніпропетровського регіонального центру оцінювання якості освіти; готують статистичну інформацію про досягнення випускників ЗНЗ області за результатами незалежного оцінювання. За матеріалами УЦОЮ та ДРЦОЮ за 2009-2016 роках підготовлено Інформаційні бюллетені з питань ЗНО. Працівники лабораторії були членами регламентної комісії ДРЦОЮ, уповноваженими особами та відповідальними за пункти тестування під час проведення ЗНО, брали участь в апробації тестових завдань з українською мовою та літературою, математики, історії України, географії, іноземних мов на базі ЗНЗ Дніпра, Верхньодніпровська, Покрова, Кам'янського, Апостолівського та Дніпропетровського районів.

Лабораторія має 6 напрямків діяльності: координаційний, консультивативно-мето-

Історія становлення та розвитку моніторингу якості освіти в області

Для сучасного стану української освіти характерні: високий рівень інноваційної діяльності, модернізація умов та змісту навчального процесу, поява великої кількості нових освітніх технологій і програм, що суттєво впливають на майбутній інтелектуальний потенціал України, її подальший економічний і політичний розвиток, посилюють авторитет на міжнародній арені, конкурентоздатність та самостійність. Однак, нагальним завданням сучасної державної політики в галузі освіти, як і дві тисячі років тому, є питання поліпшення якості освіти.

дничний, діагностичний, інформаційний, просвітницький та прогностичний.

У складі колективу лабораторії працювали Валентина Володимирівна Сагайченко, Андрій Вікторович Скоробогатов, Людмила Тарасівна Швидун, а очолювала цей структурний підрозділ ДОІППО Елла Степанівна Садова. У різні роки в лабораторії працювали також Людмила Анатоліївна Циганкова, Мая Івовна Нехороша, Інна Анатоліївна Сотнічук, Любов Миколаївна Ситник, які вдало поєднували педагогічну майстерність з адміністративним та управлінським досвідом.

Із 2015 року лабораторію реструктуризовано у **відділ моніторингу якості освіти** факультету підвищення кваліфікації педагогічних працівників КВНЗ «ДОІППО», у складі якого працюють: Людмила Тарасівна Швидун, Інна Анатоліївна Сотнічук, Любов Миколаївна Ситник, Тетяна Анатоліївна Ярошенко, Тетяна Анатоліївна Струкова.

Відповідно до головних завдань працівники лабораторії (відділу) моніторингу якості освіти за цей час провели низку ши-

рокомасштабних та важливих досліджень, пов’язаних зі створенням національної та регіональної моніторингових систем, зокрема: дослідження **якості підручників**, у якому взяло участь понад 12 тисяч респондентів (педагогів, учнів, батьків учнів); вивчення стану **впровадження профільного навчання** в загальноосвітніх навчальних закладах, що відбувалося на національному та регіональному рівнях і охопило понад 6600 респондентів; міжнародне дослідження навчальних досягнень учнів 4-х та 8-х класів з предметів природничо-математичного циклу в рамках проекту TIMSS; загальнонаціональний моніторинг **якості математичної освіти учнів 4-х класів** у контексті їх підготовки до навчання в основній школі; дослідження **формування** в учнів 5-х та 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів світоглядних і загальнокультурних **уявлень про небесні тіла та Всесвіт у цілому**, до якого було заручено приблизно 10 % шкіл області та взяло участь 3136 г’ятикласників, 3059 одинадцятикласників і 212 учителів астрономії; **моніторинг ставлення** молоді та інших категорій населення **до реформ у галузі освіти**, яким охоплено майже 1000 респондентів; національне моніторингове дослідження **якості географічної освіти**, в якому взяло участь 753 учні 9-х класів із 30 загальноосвітніх навчальних закладів області; **вивчення думки вчителів, випускників шкіл** щодо шляхів удосконалення системи

Учасники проекту TIMSS-2007. Кривий Ріг

випускних-вступних випробувань (опитано понад 41 тисячі учасників ЗНО); вивчення стану **впровадження ІКТ** у 655 загальноосвітніх навчальних закладах області; **моніторинг превентивної освіти** дітей та учнівської молоді в 68 навчальних закладах; дослідження **рівня матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення** предметів природничо-математичного циклу, до якого залучено 553 респонденти; вивчення стану **позашкільної освіти та позакласної роботи** в ЗНЗ; моніторинг результатів річного оцінювання та державної підсумкової атестації з української мови, математики та історії України (15250 респондентів); вивчення ефективності діяльності загальноосвітніх навчальних закладів з організації **індивідуального навчання** в області (опитано 3409 респондентів); дослідження стану **формування системи внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти** в загальноосвітніх навчальних закладах області на базі 519 ЗНЗ; пілотний інституційний **моніторинг предметних знань слухачів курсів підвищення кваліфікації**; вивчення **рівня математичної грамотності** учнів 6-10-х класів загальноосвітніх навчальних закладів області; національний моніторинг **рівня рухової активності** як провідної детермінанти формування здорового способу життя дітей і молоді; дослідження стану **дошкільної освіти**; вивчення **рівня навчальних досягнень учнів 8-х, 10-х класів з української мови, математики, історії України, біології** на базі 470 ЗНЗ.

В умовах модернізації змісту освіти, запровадження сучасних підходів до педагогічних вимірювань дуже важлива роль належить вчителю, який здатен обирати оптимальні шляхи вирішення проблем, готовий до постійної самоосвіти та розвитку. Для формування методологічної та теоретичної компетентності освітян з питань моніторингу якості освіти, принципів його організації, форм та методів проведення, особливостей використання моніторингового інструментарію викладаються тематичні модулі «Педагогічні вимірювання та управління якістю освіти», «Особливості організації та проведення ЗНО», здійснюється підготовка координаторів з питань моніторингу якості освіти за програмою курсу «Науково-методичний і психологічний супровід моніторингу якості освіти»; розроблено Примірне положення про здійснення внутрішнього моніторингу, що забезпечує проведення моніторингових досліджень на рівні навчально-закладу, і Моніторингову карту діяльності ЗНЗ. Для надання оперативної інформації на сайті інституту створено сторінку відділу. Практичний аспект моніторингової діяльності обговорюється на шпальтах педагогічних видань, висвітлюється під час виступів на радіо та телебаченні.

Усвідомлюючи, що переході системи загальної середньої освіти на моніторингову основу є механізмом вирівнювання освітніх шансів, практичним інструментом управління та прогнозування її подальшого розвитку, для віддалі і надалі пріоритетними є питання **інформаційно-просвітницького та науково-методичного супроводу** моніторингових досліджень; триватиме робота щодо формування серед педагогів розуміння необхідності створення різнопривневої системи моніторингу якості освіти.

Марина ВАТКОВСЬКА, проректор ДОІППО з науково-педагогічної роботи, кандидат філософських наук; Людмила ШВИДУН, завідувач навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти

У зв'язку з розробкою національної системи якості освіти і запровадженням державних стандартів набуває актуальності проблема створення різновідповідності системи моніторингу: у навчальних закладах, районних, міських органах управління освітою.

Про становлення та розвиток моніторингу якості освіти в області, сучасні підходи до організації моніторингових досліджень, об'єкти досліджень в системі освіти йшлося на I обласній науково-практичній конференції «Роль навчальних моніторингів у формуванні всебічно розвиненої особистості учасника навчально-виховного процесу», що відбулася 26 жовтня 2016 року на базі КВНЗ «ДОППО». Цей захід організовував та провів навчально-методичний відділ моніторингу якості освіти Інституту. У роботі конференції взяли участь методичні працівники районних, міських методичних служб, представники територіальних об'єднаних громад, що займаються проблемами моніторингу в освітній сфері, заступники директорів з навчально-виховної роботи та небайдужі педагоги області.

Конференція мала стимулювати обмін ідеями, досвідом між учасниками та бути джерелом інформації про формування різновідповідності системи моніторингових досліджень.

Тематика заходу зумовлена, передусім, процесами оновлення освіти в Україні, реформуванням її багатоаспектних компонентів. **Під час конференції висвітлювалися та обговорювалися питання щодо науково-методичних і практичних проблем моніторингу якості освіти, а саме:**

- впровадження моніторингу якості освіти;
- міжнародний порівняльний досвід;

- роль регіональних та місцевих органів управління освітою в уdosконаленні внутрішньошкільного моніторингу якості освіти;

- моніторинг і контроль в системі освіти – спільні та відмінні риси;

- вдосконалення аналітичної та корекційної діяльності за підсумками моніторингу;

- моніторинг виховної роботи закладу освіти як педагогічна проблема;

- моніторинг психологічної служби як основа розвитку якісного психологічного супроводу;

- використання моніторингу для підвищення якості дошкільної освіти;

- застосування технологій моніторингу якості предметної освіти при викладанні шкільного курсу.

Актуальними та змістовними були виступи **Михайла Ілліча Романенка**, доктора філософських наук, професора, ректора комунального вищого навчального закладу «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», **Вадима Кімовича Кірмана**, кандидата

пенів Верхньодніпровського району – «Система управління навчально-виховним процесом в он-лайн режимі», **Людмили Володимирівні Григоренко**, завідувача дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 5 «Вербиченька» м. Синельникове – «Управління якістю освіти у дошкільному

закладі», **Оксани Леонідівні Гатило**, заступника директора з навчально-виховної роботи СЗШ № 117 м. Дніпро – «Роль моніторингових досліджень в управлінні навчальним закладом», **Наталії Василівні Мовчан**, вчителя української мови та літератури Підгородненського навчально-виховного комплексу № 1 Дніпровського району – «Моніторинг як інноваційний інструментарій нового стилю управлінської діяльності», **Ірини Анатоліївні Мельник**, практичного психолога СЗШ № 22 м. Кам'янське – «Моніторинг психологічної служби як основа розвитку якісного психо-

педагогічних наук, доцента кафедри природничо-математичної освіти КВНЗ «ДОППО», **Тараса Ігоровича Данилова**, студента магістратури ДНУ ім. О. Гончара – «Про результати пілотного моніторингу «Математична грамотність», **Тетяни Петрівні Устинівої**, методиста методичного центру управління освіти департаменту гуманітарної політики м. Дніпро – «Алгоритм ухвалення управлінських рішень під час проведення моніторингів у навчальному закладі», **Тетяни Олександровні Іонко**, заступника директора з навчально-виховної роботи Криворізької СЗШ № 44 – «Розви-

ток активно-творчого потенціалу педагога через роботу опорної школи з моніторингу якості освіти», **Олени Анатоліївні Марченко**, заступника директора з навчально-виховної роботи Дніпровської загальноосвітньої багатопрофільної школи І-ІІІ сту-

логічного супроводу», **Людмили Тарасівні Швидун**, завідувача навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти КВНЗ «ДОППО» – «Якість освіти як основа функціонування і розвитку сучасних систем освіти» та інших колег.

• З обласної конференції

Моніторингові дослідження

Ситуація в нашій країні характеризується стрімкими змінами політичної, економічної, соціальної та культурної сфер людської діяльності. Це примушує змінювати підходи, методи, стилі виробничих відносин та поступово перетворювати жорстке субординаційне управління сучасними організаціями на мобільне, гнучке. В період демократизації суспільства система освіти, зокрема й загальної середньої, також потребує модернізації та реформування. Традиційна система оцінювання знань учнів, сформована за часів радянської школи, має чималий досвід у галузі контролю за результатами навчання, але внаслідок організаційних і технологічних особливостей не може задовільнити потреби сучасного суспільства. Тому процеси реформування освіти України мають спрямовуватися передусім на отримання об'єктивної оцінки стану освітніх послуг. Точність, валідність, надійність такої оцінки забезпечують лише сучасні технології комплексного оцінювання, до яких належать і моніторингові дослідження. Можна впевнено говорити, що сьогодні немає жодного керівника, управлінця-практика, який не прагнув би опанувати цими технологіями. Однак, попри вагомі напрацювання, в освіті часто постають питання щодо впровадження моніторингових досліджень у систему загальної середньої освіти.

Усі учасники пленарного засідання, секцій відзначили актуальність обговореної на конференції проблематики та погодилися з думкою, що першочерговими завданнями на нинішньому етапі становлення системи моніторингу якості освіти в Україні та області є злагоджена робота науковців і практиків різних закладів освітньої галузі щодо комплексного моніторингу, що виявляв би чинники, які так чи інакше впливають на якість освіти.

Під час роботи конференції працювала виставка надбань освітіян з питань моніторингу якості, яка засвідчила, що в області накопичено вагомий позитивний досвід організації та проведення моніторингових досліджень. Гідні уваги матеріали представили методичні служби Кривого Рогу, Дніпра, Кам'янського, Покрова та Верхньодніпровського, Васильківського, Синельниківського, Солонянського, Магдалинівського районів, Апостолівської міської територіальної громади.

Підсумовуючи роботу конференції, її учасники ухвалили низку рекомендацій освітнім установам:

1. Розробити науково-методичне забезпечення проведення моніторингових досліджень.

2. Створити систему єдиного інформаційного забезпечення.

3. Систематично проводити моніторингові дослідження на різних рівнях.

4. Розробити програму відстеження якості освіти на рівні області, міста, району.

5. Вивести моніторинг якості освіти за межі оцінки результатів навчання.

6. Розробити систему показників для моніторингу якості освіти на регіональному рівні, зокрема тих, які назвали учасники конференції (стан здоров'я учнів, уміння використовувати знання в життєво важливих ситуаціях, за-

гальнонавчальні уміння, динаміка навчальних досягнень тощо).

7. Систематично інформувати громадськість про результати моніторингових досліджень якості освіти на обласному, міському, районному, шкільному рівнях.

8. Для опрацювання технології комплексного педагогічного моніторингу створити систему експериментальних майданчиків.

9. Здійснювати моніторинг якості освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах, використовуючи в роботі кваліметричну модель оцінювання рівня розвитку дитини (лист МОН України від 06.11.2015 № 1/9-535).

10. Забезпечувати психологічний супровід учасників моніторингових досліджень.

11. Впроваджувати в систему моніторингу якості освіти сучасні статистичні методи.

12. Ефективніше використовувати можливості інформаційно-комунікативних технологій для подальшого впровадження та вдосконалення технологій моніторингу якості освіти.

13. Створювати умови для безперервного зростання рівня педагогічної майстерності педагогів, самоосвітньої діяльності, участі в інноваційних проектах та опанування методами комплексного педагогічного моніторингу.

14. У структурі системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників ширше впроваджувати навчальні програми з методиками оцінки якості освіти, проведення моніторингових досліджень та розробки необхідного інструментарію.

Обласна конференція за важливістю та обсягом порушених проблем стала етапною на шляху становлення й розвитку обласної системи моніторингу якості освіти.

Інна СОТНІЧУК, методист навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти

Все тече, і немає нічого постійнішого,
ніж постійні зміни.

Конфуцій

Порівняльний моніторинг

стану формування системи внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти в області

Моніторинг якості освіти є прогресивним чинником загальноосвітньої системи, що дає змогу визначити потенційні можливості дітей, прогнозувати потреби осо-бистості.

Упровадження моніторингу в практику роботи шкіл збагачує систему внутрішньошкільного управління новою інформацією, дає змогу залучити суб'єктів освітнього процесу до самоаналізу, самооцінки своєї діяльності, допомагає реалізовувати функції управління, сприяє індивідуальній роботі з учасниками педагогічного процесу, при проведенні атестації педагогічних працівників, атестації навчальних закладів тощо. Іншими словами, моніторинговий підхід у навчальному закладі дає змогу простежити зміни, що відбуваються в освітньому процесі, отримати матеріали і підстави для порівняння, аналізу, можливість побачити успіхи й недоліки в діяльності педагогічного колективу, корегувати її, спланувати подальшу роботу адміністрації, організувати науково-методичну роботу. Тому вся система роботи закладу освіти має бути переведена на моніторингову основу.

Моніторинг – це система збирання, обробки, збереження та поширення інформації про освітню систему. Сучасний стан освітнього середовища потребує глибшої діагностики, дослідницької роботи для надання дієвих освітніх послуг за підсумками вивчення стану навчальних предметів (виховання), які, відповідно, допоможуть кожній освітній структурі створити свій індивідуальний імідж, при цьому кожен суб'єкт освітнього менеджменту (методист, адміністрація, педагог) має бути в ролі іміджмейкера.

Для сучасного керівника загальноосвітнього навчального

закладу моніторинг має стати не просто процедурою, системою, а новим стилем у його науково-педагогічній та управлінській діяльності з оновленням мисленням, що передбачає неперервні та довготривалі спостереження, аналіз, синтез, порівняння, уміння здійснювати різноманітні інтелектуальні операції, необхідні в різних ситуаціях та умовах, що потребуватимуть і висновків, і узагальнень, поширення інформації і прогнозування динаміки та основних тенденцій розвитку.

Завдання моніторингу в освіті:

- визначати якість навчальних досягнень учнів, рівень їхньої соціалізації;
- вивчати зв'язок між успішністю учнів і соціальними умовами їхнього життя, результатами роботи педагогів, рівнем їхнього соціального захисту, моральними настановами, запитами, цінностями тощо;
- оцінювати якість кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, лабораторного забезпечення й оснащення навчальних закладів;
- оцінювати рівень впливу на навчальний процес державних освітніх стандартів, навчальних програм, організації шкіл і класів, методичного і технічного обладнання та інших чинників;
- досліджувати педагогічну практику та успіхи учнів залежно

від їхнього соціального статусу й аналізувати політику держави у галузі забезпечення гарантій доступності освіти та поліпшення її якості;

- виявляти фактори, що чинять вплив на процес і результати освітніх реформ, для зменшення їхнього негативного впливу (або й нейтралізації);
- порівнювати результати функціонування закладів освіти, систем освіти для визначення найоптимальніших шляхів їхнього розвитку.

Важливим питанням є створення моделі моніторингу – моделі, що має механізм зворотного зв’язку та способи коректування можливих відхилень від запланованих результатів. Серед найуживаніших підходів, до яких вдаються країни, створюючи об’єктивну модель моніторингу, тобто визначаючи категорії об’єктів, відкритих для моніторингових процедур, передусім можна назвати такі:

- **результативний підхід**, що передбачає моніторинг лише тих категорій, що об’єднують об’єкти, які належать до результатів освітнього процесу;
- **системний підхід**, який розширює об’єкти моніторингових процедур в освіті, об’єднуючи їх у три категорії: категорія, що об’єднує ресурсні аспекти, тобто ресурси (фінансові, людські тощо), що їх вкладають в освіту; категорія

рія, що об’єднує аспекти освітнього процесу; категорія, до якої входять об’єкти, що належать до результатів освітнього процесу.

Залежно від мети дослідження існують такі напрямки моніторингу: моніторинг узгодження управління, діагностичний моніторинг, моніторинг діяльності, статичний моніторинг, динамічний моніторинг, психологічний моніторинг, внутрішній моніторинг ефективності навчально-виховного процесу, моніторинг освітніх систем, педагогічний моніторинг, освітній моніторинг, учнівський моніторинг, професіографічний моніторинг, змістовний (особистісно зорієтований), моніторинг результативності.

Працівники відділу моніторингу якості освіти ДОППО спільно з координаторами з питань моніторингу якості освіти районних, міських методичних кабінетів, центрів управління, відділів освіти області відстежували стан формування системи внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти у ЗНЗ області. Надавалися індивідуальні методичні консультації освітянам, проводилась інформаційно-роз’яснювальна, науково-методична робота, здійснювалися методичні війзди для вивчення питань упровадження моніторингових підходів у роботу закладів освіти. Протягом 2007-2015 років прово-

дився порівняльний моніторинг стану формування системи внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах області, проміжні результати якого щорічно оприлюднювалися та обговорювалися з педагогами області.

Узагальнені дані, інформаційно-аналітичні матеріали порівняльного моніторингу стану формування системи внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти можуть використовувати у своїй роботі наукові працівники, методичні служби різних рівнів, управлінці, керівники загальноосвітніх навчальних закладів.

Отримана інформація про стан внутрішнього моніторингу якості загальної середньої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах області дає підстави зробити такі висновки:

• **85,5 %** ЗНЗ створили систему внутрішнього моніторингу якості освіти;

• **60 %** ЗНЗ застосовують у своїй діяльності моніторинг якості освіти на рівні закладу понад 5 років, проте лише **16,96 %** готові поділитися досвідом роботи.

Рейтинг напрямків моніторингу якості освіти на рівні навчальних закладів свідчить, що більшість шкіл використовує **моніторинг результативності НВП, педагогічний, діагностичний та учнівський напрямки**.

Водночас педагогічні колективи недооцінюють вплив **професіографічного, змістового моніторингу, моніторингу освітніх систем**.

Тетяна ЯРОШЕНКО, методист;
Тетяна СТРУКОВА, провідний фахівець навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти

Участь України в міжнародних порівняльних моніторингових дослідженнях

Ефективність модернізації української освіти суттєво залежить від рівня використання об’єктивних даних, отриманих у рамках досліджень результатів освіти різного типу:

- моніторингових досліджень всеукраїнського рівня;
- аналізу підсумків зовнішнього незалежного оцінювання;
- міжнародних порівняльних досліджень.

ною метою якої є отримання об’єктивної інформації про результати навчання у різних країнах світу, які можна порівняти на міжнародному рівні. Передбачається, що ця інформація надасть змогу країнам-учасницям ухвалювати об’рунтовані рішення для визначення перспектив розвитку освітньої галузі.

Вимірювання знань проводиться серед учнів 15-річного віку. Це обумовлено тим, що в багатьох країнах до цього віку закінчується обов’язкове навчання в школах і навчальні програми мають чимало

спільногого. Особливістю дослідження є визначення рівня знань та умінь, які можуть бути корисними для учнів у майбутньому, а також уміння самостійно здобувати знання, потрібні для успішної адаптації в сучасному світі. Оцінка підготовки 15-річних підлітків стандартизована. Матеріали розробляються спільно з країнами-учасницями цієї міжнародної програми. Цікаво, що із 32-х країн, у яких пла-нується тестування учнів, 28 є членами Організації з економічного співробітництва та розвитку.

Дослідження проводиться за трьома напрямами: «грамотність читання», «математична грамотність» та «природничо-наукова грамотність». Особлива увага надається виявленню рівня розуміння учнями основних понять, опанування основними методами в рамках вищезазначених напрямків та вміння використовувати свої знання в різних ситуаціях. Таким чином, вимірюється не рівень опанування конкретним змістом навчальних дисциплін, а рівень ширших знань та умінь, що накопичені під час вивчення шкільних предметів і потрібні для дорослого життя. Велика увага також надається оцінці міжпредметних компетентностей учнів.

Основним методом є письмова форма контролю – тести. Для їх виконання учні мають 120 хвилин. Тести складаються з двох типів завдань: із готовими відповідями, серед яких необхідно вибрати правильну, та завдання, на які учень повинен дати власну стислу або повну відповідь. Деякі завдання мають низку питань різної складності щодо конкретної життєвої ситуації.

Міжнародна програма PISA
Організація з економічного співробітництва та розвитку OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) упроваджує Міжнародну програму оцінки знань та умінь учнів PISA (Program for International Student Assessment), основ-

Факультет підвищення кваліфікації педагогічних працівників

Участь в PISA-2018 допоможе громадянам України, зокрема спеціалістам в галузі освіти, об'єктивно оцінити стан середньої освіти в країні, усвідомити важливість поступових змін у цій галузі, політикам – ухвалювати об'єрнутовані рішення, обумовлені необхідністю змін.

Уряд України доручив Міністерству освіти і науки забезпечити участь нашої країни у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018 та визначив відповідальним за його проведення Український центр оцінювання якості освіти. (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2016 року № 72-р «Деякі питання участі України у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018»).

Перші результати тестування українських учнів будуть доступні у 2018 році.

TIMSS

Найважливішим міжнародним дослідженням з оцінки якості освіти в світі у 90-х роках ХХ століття вважався TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study – Тенденції в міжнародній математичній та природ-

ничій освіті). TIMSS – проект Міжнародної асоціації вимірювань навчальних досягнень, започаткований 1995 року.

Мета цього дослідження – порівняльна оцінка природничо-математичної підготовки учнів середньої школи в країнах з різними системами освіти та виявлення чинників, що впливають на цей рівень. **Завдання дослідження реалізовуються поетапно:**

1) збір, аналіз та узагальнення інформації щодо систем освіти в різних країнах;

2) аналіз та порівняння систем природничо-математичної освіти на рівні визначення мети, планування змісту освіти та вимог щодо підготовки учнів (аналіз навчальних планів, програм та підручників природничо-математичних предметів);

3) аналіз навчального процесу з математики та природничо-наукових предметів (організація навчального процесу; методи викладання; можливості, надані учням під час навчання, забезпечення навчального процесу літературою та іншими засобами навчання тощо);

4) оцінка результатів навчання, що включає оцінку навчальних

досягнень учнів та виявлення її залежності від попередніх чинників;

5) аналіз взаємозв'язку між запланованими та реалізованими рівнями освіти і результатами навчання.

Під час дослідження аналізується зміст шкільної математичної та природничо-наукової освіти, оцінюється математична та природничо-наукова підготовка учнів початкової ланки (4 клас), основної школи (8 клас).

PIRLS

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) – це програма вивчення якості читання та розуміння тексту.

Моніторингове дослідження PIRLS організувала Міжнародна асоціація з оцінювання навчальних досягнень IEA (The International Association for the Evaluation of Educational Achievement).

Метою проекту є:

– порівняння рівня та якості читання й розуміння тексту учнями початкової школи в різних країнах світу;

– виявлення й тлумачення відмінностей у національних освітніх системах для вдосконалення процесу навчання читати;

– виявлення чинників, що впливають на результати освіти.

Аналізуються якість читання та розуміння тексту учнів 4-х класів.

Оцінюються чотири групи читацьких умінь:

– знаходження потрібної інформації;

– формульовання висновків;

– інтерпретація та узагальнення інформації;

– аналіз і оцінка змісту, мовних особливостей і структури тексту.

Дослідження проводиться циклично – один раз на п'ять років, і до сьогодні відбулося тричі: 2001, 2006 та 2011 року. Процедура оцінювання стандартизована.

За результатами дослідження можна отримати відповіді на питання:

– наскільки добре читають випускники початкової школи порівняно зі своїми однолітками з інших країн;

– які рівні читацької грамотності опанували учні й чи люблять четверокласники читати;

– як родина сприяє розвитку грамотності дітей;

– як на сьогодні організовано навчання читанню в школах;

– чи має навчання читанню національні особливості порівня-

но з іншими країнами і якщо так, то які;

– чи відрізняються методи навчання, які використовують учителі різних країн у початковій школі.

Узагальнюючи інформацію, що характеризує основні напрямки розвитку міжнародної системи моніторингу якості освіти, зазначимо, що участь країн у міжнародних дослідженнях дає змогу не лише отримати об'єктивні та порівняльні дані про рівень підготовки учнів за визначенім напрямом, а й мати актуальну інформацію про сучасний стан розвитку систем освіти інших країн; порівняти зміст освіти та освітніх стандартів різних країн світу, світові тенденції розвитку освіти взагалі.

Результати будь-яких моніторингових досліджень допомагають урядам реально оцінити свої досягнення та недоліки, визначити стратегії змін у державній політиці, забезпечити конкурентоздатність національних освітніх систем та підвищити їхній міжнародний авторитет.

Любов СИТНИК, методист навчально-методичного відділу моніторингу якості освіти

Якщо не можеш удосконалити себе, то якожеш удосконалити інших людей?
Конфуцій

Сучасний стан української освіти характеризується високим рівнем інноваційної діяльності, появою великої кількості нових освітніх технологій, програм тощо. Водночас різноманіття і варіативність в освітньому процесі породили нові проблеми. Зокрема, в останнє десятиріччя у педагогічній теорії та практиці України одне із перших місць посіла проблема забезпечення якісної професійної педагогічної освіти, що спрямована на формування у педагогів різної спеціалізації професійних знань, умінь, навичок, розвиток відповідного мислення та загальної культури.

Якість професійної компетентності має подвійну детермінацію: по-перше, її визначають потреби і власна діяльність; по-друге, її детермінує зовнішній щодо потреб і діяльності суб'єкта чинник – цілеспрямована діяльність працівників системи підвищення кваліфікації: керівництва, науково-педагогічних працівників, методистів тощо. Проте обидва чинники включуються до одного процесу взаємодії навчально-пізнавальної діяльності слухача і навчальної діяльності викладача, що визначає якість педагогічної освіти взагалі.

Реалізація концепції подвійної детермінації якості професійної компетентності передбачає створення сприятливих умов для продуктивної діяльності освітіян шляхом педагогічного супроводу науково-педагогічних працівників.

Теоретичною основою для вирішення проблеми якісної педагогічної освіти є теорія діяльності. Безсумнівним є той факт, що якісна теоретична і практична підготовка вчителя з питань застосування інноваційних освітніх технологій забезпечує високий рівень навчання учнів. Як зазначає доктор педагогічних наук, професор Борис Коротяєв, вимірювання якості підготовки спеціаліста за підсумками успішності – справа безнадійна та безперспективна, так само як безперспективне налаштування на те, що головний критерій успішності – якість знань.

Узагальнюючи низку наукових розвідок, ми дійшли висновку, що **одним із головних об'єктів моніторингу є якість педагогічної діяльності**.

Отже, підвищення ефективності якості підготовки, перепідготовки педагогів можливе через реалізацію ідей моніторингу. Моніторинг, що має комплексний, системний характер, створює умови для річного, перспективного, стратегічного планування та реалізується за допомогою комплексу методів і чітко розроблених процедур.

Моніторинг як основа управління розвитком професійної компетентності педагогів у системі підвищення кваліфікації

На відміну від контролю, він відповідає на питання: «Чому такий рівень і як можна покращити результат?».

У системі післядипломної освіти визначають такі етапи моніторингу:

1) формування теоретичних та методичних засад моніторингу, мети і завдань, розробка показників і критеріїв якості освіти;

2) розробка та опрацювання механізмів проведення моніторингу, його науково-методичного забезпечення;

3) виконання програми моніторингових досліджень, отримання інформації. Збір даних дослідження (вибіркових чи повних результатах виконання тестів, відповідей на запитання вхідної/виходної анкет тощо) дає можливість отримати повну, своєчасну, об'єктивну інформацію про «продукти» діяльності чи результати, характеризувати ресурси для подальшого планування і ухвалення рішень;

4) обробка та аналіз даних;

5) розробка системи заходів щодо стабілізації стану системи або переведу її на рівень нової якості (тобто функціональні межі одержаних даних: зміна стратегії, переконання організаторів курсового навчання в необхідності змін, об'єрнутування обраного шляху або пропонування інших шляхів, підтримка управлінських рішень чи підвищення ефективності управлінської діяльності, пропагування й інформаційний вплив на освітіян).

У міжкластерний період система вивчення освітніх запитів педагогів може мати три етапи (перший – за 2-3 роки до курсів підвищення кваліфікації, другий – під час проходження курсів, третій – за 2-3 роки після підвищення кваліфікації).

Це риторичне питання відомого китайського мислителя за два з половиною тисячоліття не втратило своєї актуальності, воно звучить як сучасний концепт неперервної педагогічної освіти. Звертаючись до своїх послідовників, які виконували учительську місію, Конфуцій навчав: «Того, хто не прагне знань, – не слід спрямовувати; того, хто не палає від нетерпіння отримати пояснення, – не варто пояснювати; того, хто не здатен за одним кутом знайти інші три, – не варто вчити». Сіль цього вислову: праця вчителя успішна лише за умови, що є тісна співвідповідь між ним та учнем, тобто, говорячи сучасною термінологією, – існує суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Як бачимо, вже у стародавні часи філософія освіти не лише теоретично, але й практично підійшла до критеріїв оцінювання діяльності педагогів, оскільки стародавні філософи, зазвичай, були й учителями і питання якості освіти та ролі вчителя у її забезпечені були у центрі їхньої уваги.

Система вивчення освітніх запитів у міжкластерний період

I етап (за 2-3 роки до курсів ПК), II етап (під час курсів ПК), III етап (за 2-3 роки після курсів ПК)

Загальна характеристика діагностичних процедур

I етап. Вибіркове анонімне опитування освітніх (на місцях)

II етап. Цілісне обстеження рівня професійного зростання освітніх за ключовими показниками (як внутрішнє, так і зовнішнє)

III етап. Вибіркове опитування педагогів під час семінарів («круглих столів» тощо)

Цілі

I етап. Наскільки вагомим є чинник курсового підвищення кваліфікації?

II етап. Чи результативним є процес курсового підвищення кваліфікації в професійно-мотиваційному аспекті?

III етап. Наскільки вагомим є чинник курсового підвищення кваліфікації, результативними і практично спрямованими є курси?

Задання

I етап. Виокремлення основних чинників професійного зростання

II етап. Кваліметричний аналіз якості курсового навчання – врахування освітніх запитів, динаміка змін (рівень знань, емоційне ставлення до процесу навчання тощо)

III етап. Аналіз і порівняння даних з отриманими на

Позашкільне виховання

**До 25-річчя Незалежності України:
«Собори наших душ»**

Історія, подвиги українського народу, любов до Батьківщини та рідного краю, дитячі мрії – такий лейтмотив творів, що склали збірник робіт юних авторів «Собори наших душ». Його 18-й випуск презентували 2 листопада у Будинку учителя обласного центру (що на вул. Успенській, 14).

У літературно-мистецькому виданні – твори 119 юних обдарувань області. Збірник складається з трьох частин. У першій частині – 83 літературні твори, у другій – 29 графічних робіт, третя містить 22 музичні композиції переможців і учасників обласних конкурсів.

Втілювати задумки молоді допомагали педагоги і творчі наставники обласного дитячо-юнацького кіноцентру «Веснянка».

Збірку підготували педагоги центру за підтримки обласної державної адміністрації, а надрукувало видавництво «Ліра».

Світлана КРАВЕЦЬ, методист
ОблДЮОК «Веснянка»

Плекаємо надію на юних науковців

Осінні установчі сесії Дніпропетровського відділення Малої академії наук України стають основою для науково-дослідницької діяльності учнів. Саме на цих сесіях юні науковці дізнаються про основні вимоги щодо написання наукових робіт та проведення відповідних досліджень, орієнтуються у виборі теми роботи, готуються до написання контрольних робіт з базових предметів.

У цьому навчальному році установчі сесії на наукових відділеннях тривали з 29 жовтня по 12 листопада. До них долучилися майже 4 тисячі дітей із Дніпра, Жовтих Вод, Вільногірська, Покрова, Кам'янського, Нікополя, Новомосковська, Павлограда, Першотравенська, Синельникового, а також Верхньодніпровського, Дніпровського, Криворізького, Магдалинівського, Межівського, Павлоградського, Синельниківського, Юр'ївського, Софіївського, Томаківського, Петриківського, П'ятихатського та Царичанського районів.

З юними дослідниками зустрілися викладачі обласних вишів: Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Національного гірничого університету, Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, Українського державного хіміко-технологічного університету.

Кожна сесія мала свої особливості відповідно до наукової специфіки відділення, але основною ідеєю було те, що наукове дослідження, розкриття обраної теми має бути самостійним і творчим, адже лише творчість дає задоволення і веде до успіху.

З учнями-слушачами Дніпропетровського відділення Малої академії наук України працювали країці науково-педагогічні працівники Дніпропетровщини. Необхідні умови для активного наукового пошуку, виявлення та оцінки здібностей було створено на наукових відділеннях історії, філософії та суспільствознавства. вгалузі історії, загальноправових дисциплін, філософії, соціології, педагогіки.

Учасники осінньої сесії відділення хімії та біології, екології та аграрних наук мали можливість не лише взяти участь у лекційних та практичних заняттях, але й відвідати анатомічний музей Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. Робота на наукових відділеннях наук про Землю та економіку для слухачів ДВ МАН розпочалася з вибору теми дослідження, при цьому враховувались побажання та зацікавленість учнів в межах пріоритетних напрямів наукових розвідок. Наукові працівники Національного гірничого університету допомогли МАНівцям вибрати теми науково-дослідницьких робіт і звернули увагу школярів на необхідність підвищення рівня цих робіт та практичності їхнього застосування.

Учні відділень мовознавства і літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства опрацювали літературу, аналізували сучасний стан розвитку літератури та мовознавства. На заняттях юних лінгвістів навчили правильно визначати проблему, чітко викладати свої думки, презентувати результати досліджень.

У відділеннях технічних і комп'ютерних наук старшокласники мали змогу перевірити свої знання, застосувавши їх на практиці у відкритих лабораторіях Національного гірничого університету, що також сприяло формуванню інтересу до поглиблення знань з фізики, інформатики, комп'ютерних технологій.

У програмі проведення установчої сесії були й семінари для вчителів – керівників науково-дослідницьких робіт, де їх докладно ознайомили з Правилами проведення II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України та надали індивідуальні консультації. Педагоги мали змогу не тільки почути щось нове для себе, але й обговорити освітнянські проблеми, поділитися набутим досвідом.

Директор Дніпропетровського відділення МАНУ Наталія Василівна Тягло, аналізуючи підсумки проведення осінньої установчої сесії, наголосила на необхідності тісної співпраці педагогічних працівників вищої, середньої та позашкільної освіти у виявленні та підтримці обдарованої молоді.

Юлія КОЗАЧОК,
засідувач організаційно-
масового сектору ДВ МАНУ

Як вийти із «суржикового лісу»?

День української писемності та мови

Пані Наталя розповіла про те, як важливо позбутися суржiku у своєму житті і піznати красу рідної мови, а згодом провела прес-конференцію для учнів нашої школи, які відчuli себе справжніми журналістами.

«Ніщо і ніколи так не об'єднає українців, як рідне слово», – казав Петро Яцкій. – Ми на власному досвіді у тому переконалися, співаючи разом із дев'ятирічниками Ольгою Махновською, Дар'єю П'ятігорською і їхньою вчителькою Іриною Грицай пісню «Краща мова єднання – це українська». Виконання цієї пісні для нашої школи вже стало доброю традицією.

Юні журналісти НВК № 1, Новомосковськ

Нездоланні твердині Волині

Слухачі КПНЗ «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради» 26-30 жовтня 2016 року стали учасниками навчально-дослідницької експедиції до Тернопільської області. Вони мали дослідити Тернопільщину як національно-культурний та освітньо-науковий осередок країни; вивчити історичні пам'ятки, зокрема замки Вишнівець, Язловець, Підзамочок та ін.; виявити історико-культурні особливості Почаєва.

Найбільше юніх дослідників вразив архітектурний комплекс Почаївської лаври. Приголомшили свою величиною архітектурою Свято-Успенський та Троїцький собори, Архієрейський дім та Печерна церква Іова Почаївського. Учні звернули увагу на такий історичний факт: Тарас Шевченко, перебуваючи у Почаєві 1846 р., був захоплений красою Лаврського комплексу і виконав декілька акварелей загального вигляду ансамблю та інтер'єру собору.

Місто Збараж зустріло дніпровських МАНівців яскравими, насиченими барвами. Захоплення викликав величний замок родини Збаражських, який нині став справжнім центром української культурної спадщини. Учні відвідали музей давньої культури та старожитностей, картинну галерею, виставку різьблених виробів із липи, роздивились руїни казематів, бастіонів, стін, побудованих ще у XV-XVI століттях для захисту поселення від ворожих навал.

У Кременець учасники експедиції дослідили руїни замку XIV-XVII ст., а також ознайомилися з Миколаївським собором (XVII-XVIII ст.), житловим будинком «Близнюки» (XVII-XVIII ст.), ансамблем ліцею (у давні часи – Вища Волинська гімназія, 1731-1743).

Побували дослідники і в Теребовлі – районному центрі Тернопільської області, одному з найстаріших міст України і найдавнішому місті Поділля (про теребовлянське поселення є згадка у «Повісті минулих літ»). Відвідали ратушу, оборонну церкву святого Миколая, костел і монастир кармелітів. Завдяки цінним архітектурним спорудам місто отримало спеціальну номінацію у проекті «7 чудес України»: історичні міста і містечка».

У місті Бучач МАНівці відвідали Бучацьку ратушу – одну із кращих у Європі.

У Тернополі увагу дослідників привернули сакральні пам'ятки міста кінця XVI-XVII століть, домініканський костел св. Вінцентія з Феррари та зацікавив своїми експозиціями Тернопільський обласний краєзнавчий музей.

Крім науково-пошукової діяльності, юні науковці мали змогу добре відпочити, знайти нових друзів і отримати приемні враження та незабутні емоції. Цьому сприяли краса природи, історична та духовна атмосфера місць, які відвідали учні.

Директор Дніпропетровського відділення Малої академії наук Наталія Василівна Тягло зазначила, що МАНівці і надалі досліджуватимуть мальовничі території своєї Батьківщини, адже це є вагомим підґрунтям для написання науково-дослідницьких робіт історичного, еколо-біологічного та мовознавчого напрямків.

Наталія ОВЧАРЕНКО, заступник директора з навчально-методичної роботи КПНЗ «МАНУ»ДОР»

Мос Придніпров'я

Листопад

1 • 165 років тому (1851 р.) – у Харкові народився **Іван Іванович Манжура**, український поет, етнограф, фольклорист. Помер 15 травня 1893 р. у Катеринославі. Похований на Севастопольському цвинтарі (нині – Севастопольський парк).

3 • 230 років тому (1786 р.) – у слободі Полоцькі (на той час передмістя Катеринослава) освячена похідна **церква в ім'я ікони Казанської Божої Матері** у спеціально пристосованому будинку. Утворено окрему православну парафію. За п'ять років тут було побудовано постійну дерев'яну церкву.

4 • 115 років тому (1901 р.) – народився **Дмитро Лазаревич Демерджі**, український письменник, поет. В повоєнні роки очолював Дніпропетровське обласне літературне об'єднання. Помер 22 грудня 1991 р.

5 • 70 років тому (1946 р.) у Кривому Розі народився **Віталій Леонтійович Юдин**, архітектор, лауреат Шевченківської премії 1978 р.

5 • 50 років тому (1966 р.) – у Дніпропетровську відкрито **Новий міст** через Дніпро. Його довжина з під'їзними спорудами становить 2,5 км, транспортний рух відбувається у шість рядів. Нині офіційна назва – Центральний міст.

5 • 10 років тому (2006 р.) до 155-річчя від дня народження українського поета, фольклориста, етнографа Івана Манжури та до 120-річчя від дня написання поеми-казки «Тръомсин Богатир» (1886 р.) у храмі Покрови у селі Рубанівському Васильківського району за участі музею «Літературне Придніпров'я» вперше відбулося **Свято Івана Манжури**.

7 • 105 років тому (1911 р.) – народився **Михайло Кузьмович Янгель**, вчений-механік, відомий конструктор у галузі ракетно-космічної техніки. Помер 25 жовтня 1971 р.

8 • 115 років тому (1891 р.) – у містечку Вовчанську Харківської губернії народився **Олесь Досвітній (Олександр Федорович Скрипаль-Міщенко)**, відомий український письменник, публіцист. Деякий час проживав і працював на Катеринославщині. Став жертвою політичних наскріпів і знищувачень. Розстріляний 9 червня 1934 року. Реабілітований 1955 р.

9 • 40 років тому (1976 р.) – створена Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінківських угод (Українська Гельсінківська група). В її роботі брали участь уродженці та мешканці Дніпропетровщини, зокрема Віталій Калинichenko, Оксана Мешко, Іван Сокульський, Раїса Руденко, Петро Розумний.

10 • 155 років тому (1861 р.) – у Світаторії у сім'ї службовця народився **Лев Михайлович Фортунато**, визначний вчений-металург. У 1904–1930 рр. працював у Катеринославському (Дніпропетровському) вищому гірничому училищі (нині – НГУ). Помер 12 липня 1934 р. Похований на Севастопольському цвинтарі.

14 • 220 років тому (1796 р.) – у містечку Нікополь катеринославський протоієрей Іоанн Станіславський освятив новозбудовану **Свято-Покровську церкву**. Ця дерев'яна, четверта за ліком Покровська церква проіснувала до 1898 р.

14 • 125 років тому (1891 р.) – у Катеринославі народився **Пилип Аліпієвич (Олімпієвич) Щукин**, громадський, політичний, культурний діяч Катеринославщини. Розстріляний ЧК 1921 р.

18 • 225 років тому (1791 р.) – у слободі Олександровівка Павлоградського повіту освячена новозбудована дерев'яна **Преображенська церква**.

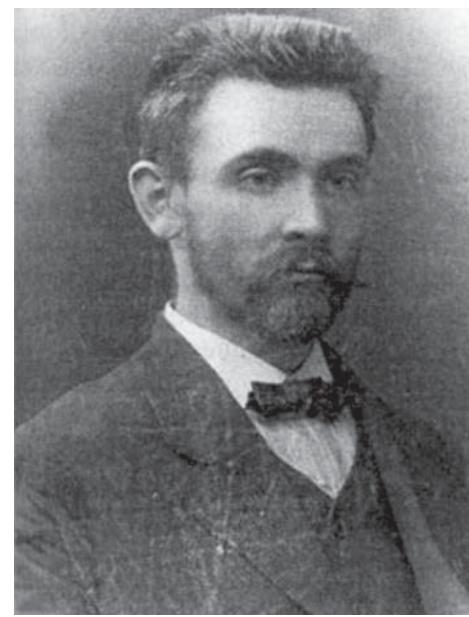
25 • 90 років тому (1926 р.) – у с. Новоолександровівка Синельниковського району народився **Михайло Васильович Машкін**, композитор, заслужений діяч мистецтв УРСР. Помер 12 листопада 1971 р.

29 • 140 років тому (1876 р.) – у с. Гупалівці (нині – Магдалинівського району) народився **Григорій Васильович Маринич**, український актор, народний артист УРСР. Виступав у трупах Панаса Саксаганського, Івана Карпенка-Карого. У театрі імені Т. Шевченка в Дніпропетровську Григорій Маринич працював від дня його заснування і до кінця життя. За 50 років сценічної діяльності створив до тисячі образів. Помер 1961 р.

Календар підготувала Ярина ГОЛУБ,
завідувачка краєзнавчого відділу
обласної універсальної наукової бібліотеки

Ріднокрай. Освітня

ІВАН МИХАЙЛОВИЧ ТРУБА

і процеси відродження національної освіти та
культури на Катеринославщині

ІІ частина (початок у газеті «Джерело» № 39-40 жовтень 2016 року. Стор. 7).

У березні 1917 р. у Катеринославі відбувся перший губернський з'їзд учителів початкових шкіл і земських працівників народної освіти Катеринославської губернії. Як наслідок, у квітні при губернській земській управі зорганізувалася Інструкторська рада з делегатів від організованого учительства губернії. На прикінці квітня 1917 р. відбулося перше засідання, на якому вирішили: надати найширше та об'єктивне висвітлення літератури, що спрямовується до шкіл; надруковувати листівки пропагандистського педагогічного характеру для розповсюдження серед народу; висловили побажання, щоб «Екатеринославська земська газета» надавала частину шпальт у розпорядження Інструкторської ради для розміщення повідомлень інформаційного характеру; запросити лекторів-інструкторів до роботи у повітах (при цьому лектори мають оприлюднити своє політичне credo, ставлення до аграрного питання, релігії, рівноправності жінок, українізації краю, закінчення війни тощо).

На початку червня 1917 р. Центральна Рада ухвалила свій I Універсал, в якому Україна проголосувала свою автономію у складі Росії.

15 червня 1917 р. «Екатеринославська земська газета», що висвітлювала переважно багатогранне земське господарство, припинила своє існування. Натомість почала видаватися щоденна політична, літературна та громадська газета, близька до потреб сільського населення, – «Народная Жизнь». Саме вона стала трибуною боротьби за українізацію краю – за українську мову та культуру. Провідником цієї справи в Катеринославській губернії був І.М. Труба.

Щоб краще провадити у школах справу українізації, Відділ народної освіти губернської управи через газету звернувся до земських учителів із опитуванням, що містило 17 пунктів.

Іван Михайлович різко розкритикував цю анкету. На підставі 1400 відповідей на 10000 анкет, що надійшли за два місяці по тому, та досвіду власних агітаційних лекцій і курсів українознавства для учителів, застосувавши статистичні методи (що було

його улюбленою справою в математиці) та логіки, у статті «**Результати анкети про українізацію народних шкіл на Катеринославщині**» він аналізує ситуацію та доходить висновку, що земство має понад 40 % цілком підготовлених шкільних учителів. «Але, якщо звернути увагу не лише на числа, а й на стиль відповідей по анкеті, то можна буде говорити про вчительські кадри не більше як про їх 20 %», – наголошує дослідник. «Стиль – «макаронний», тобто такий, що у переважній їх більшості змішано до купи російську лексику, орфографію та синтаксис, особливо будову фраз, із цими ж елементами української мови», – зауважує він далі, наводячи зразки відповідей та коментуючи причини їхньої неугодженості.

Інколи, помічає автор, мова переходить у «жаргон», схоплений не від материнського слова, а від авторитетнішого для кореспондента чиновника, пана, вчителя земського. «Тут потрібен інший підхід до підрахунку: від числа курсантів на курсах українознавства, за даними вчительських спілок, українських повітових рад тощо».

I. Труба звертає увагу на те, як розташовані відповіді за їх відсотками по різних повітах Катеринославщини та зауважує, що на останньому місці Катеринослав – нуль відсотків, жодної відповіді, в той час, коли голосування за українські списки до міської думи дало б тисяч голосів. «Старе явище – інтелігентний елемент, до якого належить учительство, одірвався від нації і думає, що коли він загубив національну свідомість, то і сама національна стихія немає», – доходить він висновку.

Далі за кількістю відповідей повіти Слов'яносербський (нині – в складі Донецької та Луганської областей), Новомосковський, Верхньодніпровський, Бахмутський (Бахмут у 1924–2016 рр. – Артемівськ), Павлоградський. А найбільше відповідей дали Маріупольський, Олександрівський і Катеринославський повіти.

I. Труба довів, що наведена в газеті анкета не об'єктивна: якби питання були поставлені інакше – висновки були б інші. Він наводить співвідношення статистичних даних перепису населення України (Малоросії) 1897 р. із відповідями на анкету. Висновок такий, що українців у 1897 р. на Катеринославщині було 68 %, великоросів – 17 %, євреїв – 4,69 %, усіх інших національностей разом – менше 10 %. Враховуючи фактичне співвідношення українського населення до міських українців, I. Труба вважає, що для села українців – до 80 %.

На запитання анкети, до якої національності належать учні кожної зі шкіл, українцями визнали себе діти у 775 школах, здебільшого сільських, українцями й росіянами – у 161 школі, інших націй – у 120 школах.

Далі I. Труба аналізує активність українізації за повітами губернії й доходить висновку, що найактивніше «український елемент» відгукнувся у найвіддаленіших «безнадійних» кутках губернії. Правда, «озвався» він «не своїм голосом, а голосом вчителя», – іронізує автор досліджень – «тільки тут і може бути догана на цим результатам, що маємо».

Наприкінці статті І.М. Труба, який був

гласним Катеринославської міської думи,

зауважує, що, можливо, оголошений на міській Думі факт, буцім із 4 тисяч дітей шкільного віку бажання навчатися українською мовою виявили лише 27, підтверджує необ'єктивність анкетного опитування. «Нами керують мертві! Все – робота традицій, звички, симпатії громадянської, обивательського характеру, ті, що ми придбали при царизмі. Всі вони зосталися при нас од мертвого минулого». Ці слова I. Труба адресує до гласних міської Думи, які чинили спротив українізації національної школи, студіюванню національної стихійної культури. «Анкета говорить – організуйте українську школу», – проголошує автор.

11 червня 1917 р. у Катеринославі відкрився перший загально-губернський з'їзд Селянського Союзу, на якому були присутні понад 2 тисячі представників різних організацій. У своєму виступі від імені Залізничної Спілки та Путіловців Іван Труба проголосив, що селяни являють собою величезну силу та що він із товаришами підуть за ними, бо Україна завжди була революційною: «...нас намагалися примусити забути, що ми Українці. Узгоджуючи договір з Московськими царями, українці виговорили собі право на автономію. Борючись тепер за Волю і Землю, ми повинні також боротися за автономію України».

25 червня 1917 р. у Катеринославі скликали Надзвичайне губернське земське зібрання представників різних демократичних організацій, на якому Іван Михайлович Труба був обраний одним із десяти губернських земських гласних від Української губернської ради. У своїй промові він наголосив, що «...інтереси української культури, які вбивалися царською владою та її представниками в земстві, повинні бути прийняті до уваги реформуваним земством». Також наголосив на тому, що Українська губернська рада вважає за потрібне бути представленою десятма гласними і сподівається, що зібрання підтримає цю вимогу демократичної організації, яка має намір співпрацювати з «кусією революційною демократією».

Наступного дня позачергово розглядали заповіт промисловця та мецената С.М. Колачевського, за яким усе його майно та капіталі переходить до рук громадських організацій задля створення вищого сільськогосподарського навчального закладу. I. Трубу обирають членом економічної комісії у складі трьох губернських гласних для вироблення відповідного організаційного плану.

Протягом третього дня роботи Надзвичайного губернського земського зібрання Івана Михайловича обрали до складу Катеринославської земської управи. Також під час розгляду питання про виділення коштів на культурно-просвітницькі потреби йому довелося обстоювати інтереси Української губернської ради як впливово-го представника «широких організованих мас». Клопотання було задоволене. На п'ятий день зібрання І.М. Труба був обраний від Катеринославського губернського земства до комітету з питань палива та до ревізійної комісії від цього комітету.

Далі буде.

ЗАСНОВНИК ОБЛАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ «ДЖЕРЕЛО» — ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

Редакційна колегія: